

Поделе народне књижевности

Народна лирика

- ▶ Разноликост тематике и комплексност лирских народних песама условили су разноликост ритма и стиха у њима. Ритам и стих лирске песме зависи, пре свега, од мелодије, затим од ритма игре уз коју се песма пева или ритма рада за који су везане. Има стихова од 4 па до 14 слогова. Једна песма, уколико нема припева, најчешће је сва у истом стиху.
- ▶ Главно обележје наше народне лирике јесте паганско осећање живота. Ово осећање највише избија из најдревнијих лирских народних песама – обредних и обичајних.

Врсте лирике

- ▶ Због велике разноврсности лирских песама њихова класификација по врстама је веома отежана, утолико више што понеку песму можемо сврстати и у две врсте. Основно мерило за класификацију лирских народних песама, треба да буде њихова **намена**, јер су оне највећим делом пригодне, у ширем значењу речи. По том принципу, народне лирске песме деле се у следеће врсте (свака од ових врста дели се на већи број подврста):
- ▶ **Обредне и обичајне песме;**
- ▶ **Посленичке песме и песме о раду;**
- ▶ **Религиозне песме;**
- ▶ **Породичне песме;**
- ▶ **Љубавне песме.**

Народна епика

- ▶ **Десетерачка епска поезија** изузетно је стара. У њу су стали знаменити историјски догађаји и личности. Песничко сведочење приказује оне тренутке прошлости који су одредили судбину српског народа на овим просторима.
- ▶ Узимајући у обзир време, односно историјске догађаје о којима песме сведоче, Вук Караџић их је поделио на песме **најстаријих времена**, песме **средњих** и песме **новијих времена**.
- ▶ Друга могућа подела разврстава песме на **неисторијске**, у којим се пева о митолошким и хришћанским темама, и **историјске** – са темом о историјским догађајима.

Вукова подела

- ▶ Епске песме **старијих времена** – о Немањићима, о Мрњавчевићима, Јакшићима, Бранковићима и о Косовском боју и покосовске.
- ▶ Епске песме **средњих времена** – о хајдуцима и ускоцима.
- ▶ Епске песме **новијих времена** – о борбама за ослобођење Србије и Црне Горе.

Тематски циклуси народне епике

- ▶ Све песме о историјским догађајима, зависно од времена, догађаја и јунака које приказују, могу се груписати у мање тематске целине или циклусе. По том основу разликују се:
- ▶ Преткосовски
- ▶ Косовски
- ▶ Циклус о Марку Краљевићу
- ▶ Покосовски
- ▶ Хајдучки
- ▶ Ускочки
- ▶ Циклус о борбама за ослобођење Србије и Црне Горе.

Преткосовски циклус

- ▶ **Преткосовски циклус** обухвата песме које певају у догађајима и јунацима пре боја на Косову (1389.). најчешће казују о **Немањићима** и **Мрњавчевићима**.
- ▶ У преткосовским песмама историја је прожета легендом. Овај циклус садржи песме изузетне уметничке лепоте: **Урош и Мрчавчевићи**, **Зидање Скадра**, **Женидба краља Вукашина**, **Бановић Страхиња** и др.

КОСОВСКИ ЦИКЛУС

- ▶ **Косовски циклус** је песничко сведочанство народног генија о догађају који представља кључну тему српске епике. Песме које чине овај циклус тематски су чврсто повезане. У том погледу показују извесну целовитост.
- ▶ У средишту овог циклуса је питање: пристати на понижење и прихватити вазални положај према Турској или кренути у бој са свешћу да је битка унапред изгубљена, али душе спасена. Српски ратници опредељују се за борбу која ће им подарити частан пораз и **царство небеско**. Милош и остали јунаци тако су постали небески подвижници, а на земљи су стекли вечни помен и славу. Снага моралног чина и пожртвовања опредељује поступке **Лазара Хребељановића** и **Милоша Обилића**. Они су главни јунаци косовске драме, док **Вука Бранковића** народна песме приказује као издајника.
- ▶ Косовски циклус не садржи много песама, а међу њима су најлепше **Косовка девојка** и **Смрт мајке Југовића**.

Циклус о Марку Краљевићу

- ▶ **Циклус о Марку Краљевићу** пева о знаменитом јунаку српске народне поезије. Марко Краљевић (1331-1395) син је Вукашина Мрњавчевћа. Након битке на Марици управљао је Прилепом као турски вазал. Погинуо је у бици на Ровинама.
- ▶ Историјски невелика улога Марка Краљевића умногоме се разликује од његове епске величине. Маркову необичну снагу и славу потврђују многе песме. Оне га приказују у сукобу са натприродним силама и силним јунацима. Песма памти Марка како брани слабе и нејаке. Дели правду по божијим законима. Марко је знак непресушне народне наде и вере у опстанак. У неким песмама, пак, Марко је приказан као султанов поданик, или као јунак који даје маха свом инату и ћудљивој природи. Понекада је и комично описан. Све ово показује да је средишњи лик наше народне поезије свестрано приказан.
- ▶ У циклусу међу познатијим песмама су: **Марко Краљевић укида свадбарину, Марко Краљевић и Муса Кесеџија, Марко пије уз рамазан вино, Орање Марка Краљевића и Смрт Марка Краљевића.**

ПОКОСОВСКИ ЦИКУС

- ▶ **Покосовски циклус** чине песме о јунацима и догађајима после Косовске битке па све до краја 15. Века.
- ▶ Теме ових песама су углавном везане за Бранковиће, Јакшиће и Црнојевиће. Тематску разуђеност овог циклуса потврђују песме о Сибињанин Јанку, деспоту Ђурђу, Јерини, Змај-Огњеном Вуку и боланом Дојчину. У већини ових песама у првом плану су драме јунака.
- ▶ У овом циклусу лепотом се нарочито истичу песме **Диоба Јакшића, Смрт Максима Црнојевића, Болани Дојчин** и **Смрт војводе Пријезде**.

Хајдучки циклус

- ▶ **Хајдучки циклус** пева о хајдуцима. У нашој прошлости хајдуци су одметници који су се борили против турских насилника. У време робовања под Турцима, одметали су се у шуме и пружали отпор османлијском непријатељу. Тај отпор нарочито је учесто 15. века, па све до Првог српског устанка.
- ▶ Хајдуци су у народној епици приказани као личности **изузетне снаге и јунаштва**. Они **четују** по горама, борећи се од пролећа до јесени. Нападају турске караване и отимају им благо. Заштиту имају у народу и код **јатака**. У стању су да поднесу велике муке. Величање храбрости и пожртвовања одвело је многе хајдуке у легенду, мада многе песме о догађајима из хајдучког живота имају историјску подлогу.
- ▶ Изузетне су песме **Стари Вујадин, Старина Новак и кнез Богосав, Мали Радојица**.

УСКОЧКИ ЦИКЛУС

- ▶ **Ускочки циклус** опева јунаке и догађаје (женидбе, отмице, јуначке двобоје, тамновања и ослобођења) повезане са војевањем ускока.
- ▶ Наиме, крајем 15. Века намучени хришћански народ из поробљених крајева ускаче у приморске области под управом Аустрије и Млетака. Ту се припрема за четоваеа, а онда напада пограничне турске снаге. Овај отпор потрајаће два столећа.
- ▶ Међу песмама ускочног циклуса издвајају се оне у којима се преплићу национална хероика и лична драма јунака: **Ропство Јанковић Стојана**, **Смрт Сењанин Ива**, **Сењанин Тадија** и **Иво Сенковић и ага од Рибника**.

Циклус о борбама за ослобођење Србије

- ▶ **Циклус о борбама за ослобођење Србије** у већини чине песме које певају о војевању и јунацима Првог српског устанка. Наслањају се на хајдучку епику.
- ▶ Своје морално и слободарско упориште налазе у косовском миту. Песме са овом тематиком Вук Караџић је углавном чуо и записао од Филипа Вишњића у Срему 1815.
- ▶ Такве су песме: ***Почетак буне против дахија, Бој на Мишару, Бој на Чокешини, Бој на Салашу, Кнез Иван Кнежевић, Бој на Лозници.***

Подела народних приповедака

- ▶ **Басна** (епско-дидактична творевина, најчешће једна епизода)
- ▶ **Прича о животињама** (животиње у људским ситуацијама, долазе до изражаја опажене особине животиња)
- ▶ **Бајка** (народна приповетка фантастичне садржине)
- ▶ **Новела** (налик бајкама, нема чаробних елемената)
- ▶ **Шаљива прича** (прича са хумористичким погледом на свет)
- ▶ **Анегдота** (сажета, оштроумна прича са поентом)
- ▶ **Легендарна прича** (искушавање/испитивање човека у сусрету са изаслаником више силе – анђео, светац, пустињак, поп, калуђер...)

Подела народних предања

- ▶ Демонолошко (митолошко предање) – магијски поглед на свет; веровање у натприродне појаве и бића.
- ▶ Етиолошко предање – о пореклу појава у природи и друштву, о настанку света, небеских тела, човека, животиња, биљака, њихових особина...
- ▶ Есхатолошко предање – о крају света.
- ▶ Културно-историјско предање – о појединим јунацима

Кратке форме народне КЊИЖЕВНОСТИ

- ▶ Једноставне облике чине уметничка дела која не настају као израз стваралачких побуда појединаца, него су плод духовне делатности колектива. Исказују стваралачку природу примитивних народа. Везане су за заједнице којима није својствена културе писане речи.
- ▶ Немачки компаратист Андре Јолес у својој типологији међу једноставне облике сврстава: **легенду, предање, митску приповетку (мит), загонетку, гонму** (пословицу), **казус** (догађај којем је сврха да се пита вредност неке норме), **меморабиле** (обавештења о неком конкретном догађају), **бајку** и **виц**. Сви ови облици доказују разноврсност језичког израза унутар усмене културе те богатство унутатњег живота примитивних заједница.
- ▶ Томе треба додати **брзалице, питалице, клетве, здравице и изреке**.